

آسیب شناسی مبانی عقلی - اجتماعی اجرای امر به معروف و نهی از منکر با تأکید بر قرآن و حدیث

رقیه میرزاخانی*

تاریخ دریافت: ۹۸/۸/۳۰

علی حسین احتشامی**

تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۲/۷

چکیده

در این پژوهش به تبیین و تحلیل بررسی علل و انگیزه‌های خودداری مردم از اجرای امر به معروف و نهی از منکر از منظر قرآن کریم و نهج البلاغه، آسیب شناسی روش‌های کاربردی و تأثیر این روش‌ها در اجرای صحیح امر به معروف و نهی از منکر، آسیب شناسی علل و عوامل عدم موفقیت در اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر و واکاوی مبانی عقلی- اجتماعی آن‌ها پرداخته شده است. اهداف تحقیق عبارت بوده‌اند از بررسی معنا و مفهوم امر به معروف و نهی از منکر و بررسی عواملی خودداری مردم از امر به معروف و نهی از منکر از منظر قرآن کریم و نهج البلاغه. فرضیه‌های تحقیق عبارت بوده‌اند از رفاه طلبی، ترس از ضررهای مالی و جانی، طمع و واگذاری مسئولیت بر عهده دیگران از علل خودداری مردم از امر کردن به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی می‌باشد. روش انجام این پژوهش، تحلیل اسنادی بوده و با شیوه کیفی مورد تحلیل قرار گرفته است.

کلیدواژه‌گان: تغییر ارزشی، معروف و منکر، جامعه اسلامی، قرآن، نهج البلاغه.

* دانشجوی دکتری گروه علوم قرآن و حدیث، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان.

** استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد تویسرکان، دانشگاه آزاد اسلامی، تویسرکان، ایران.

مقدمه

امر به معروف و نهی از منکر، به منزله بخشی از سیاست‌های نظارتی و کنترلی دین مبین اسلام برای برقراری نظم عمومی در جامعه اسلامی، نقش محوری و مهمی را در افزایش التزام همگانی به رعایت ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته شده اجتماعی ایفا می‌کند. تحقق این مهم و بهره‌گیری از این ظرفیت، مستلزم سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، نهادسازی و تمهید مقدمات و شرایط لازم اجرایی است. بدیهی است ایران اسلامی به اقتضای ضرورت‌های ناشی از انقلاب اسلامی و تلاش در مسیر جامعه‌سازی منطبق بر فرهنگ اسلامی، باید به صورتی برنامه‌ریزی شده و ساختاری، اقدامات لازم را در جهت احیا، ترویج و بسترسازی عملی برای اجرایی شدن «امر به معروف و نهی از منکر» در عرصه‌های مختلف انجام دهد؛ زیرا این فریضه، عنصر مکمل فرایند جامعه‌پذیری و تعلیم و تربیت دینی به حساب می‌آید. نظام تعلیم و تربیت که از عوامل و کارگزاران مهم جامعه‌پذیری و اجتماعی‌شدن محسوب می‌شود، نقش بسیار مهم و بی‌بدیلی را در انتقال فرهنگ، تقویت ارزش‌ها و هنجارها و به‌طور کلی بسترسازی مناسب برای اجرایی شدن این فریضه در سطوح مختلف حیات اجتماعی ایفا می‌کند.

برای بیان اهمیت این فریضه و آثار اجتماعی آن می‌توان به آیه:

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُ اللَّهُ﴾ (آل عمران/ ۱۱۰)

اشاره کرد؛ در این آیه، فریضه مذکور مقدم بر ایمان به خدا و شاخص بهترین امت معرفی شده است، همچنین آیه:

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (آل عمران/ ۱۰۴)

عاملان آن را به رستگاری مژده می‌دهد. / امام علی(ع) درباره اهمیت این موضوع می‌فرماید: «وما أعمال البر كلها والجهاد في سبيل الله عند الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر إلا كنفته في بحر لحي» (نهج البلاغه، حکمت ۳۷۴)؛ «تمام کارهای نیک و حتی جهاد در راه خداوند، در برابر امر به معروف و نهی از منکر، چون قطره‌ای است در برابر دریا‌های پهناور». از منظر روایات معصومین(ع) اگر امر به معروف و نهی از منکر به

درستی در جامعه‌ای اجرا شود، آن جامعه رستگار می‌شود و خیر و نیکی در آن جامعه گسترش یافته و گناهکاران اصلاح شده و مؤمنان تقویت می‌گردند و در صورتی که در جامعه‌ای امر به معروف و نهی از منکر ترک شود، ایمان افراد آن جامعه سست شده و القائات شیطانی گسترش یافته و جهل و نادانی به سراغ مردم می‌آید و حق نابود شده و برکات خداوند از آن جامعه سلب می‌گردد. زندگی اجتماعی دائماً در حال تغییر و تحول است و ارزش‌های اجتماعی هم به عنوان بخشی از عناصر تشکیل دهنده اجتماع در حال تغییر است جامعه اسلامی هم مستثنی از این قانون اجتماعی نیست و در جامعه اسلامی هم یک سری ارزش‌ها وجود دارد که مبنای ارزشگذاری امر به معروف و نهی از منکر آموزه‌های دینی است. در پی تحولات ارزش‌ها، گاهی این ارزش‌های دینی که مایه انسجام و مشخصه بارز جامعه اسلامی است جایگاهشان تغییر می‌کند. در جامعه فعلی ارزش با ضد ارزش جای‌شان عوض شده و این موجب معضلات اجتماعی می‌شود و در این راستا نقش امر به معروف و نهی از منکر بیش از پیش روشن می‌شود.

اهمیت پژوهش حاضر در این است که بتواند عواملی که موجب شده معروف، ضد ارزش و منکر، ارزش تلقی شود را از منظر قرآن و نهج البلاغه شناسایی کند و در رهگذر این تحقیق به نتایجی برسد و دستورات و قواعدی را برای جامعه بیان کند که بتواند معروف و منکر را به جایگاه واقعی‌شان از نظر اسلامی برگرداند. این تحقیق در صدد بررسی علل تغییر جایگاه ارزشی معروف به منکر در جامعه اسلامی از منظر قرآن و نهج البلاغه می‌باشد. یعنی بر مبنای قرآن و نهج البلاغه بتوانیم راه حلی برای جامعه اسلامی ارائه بدهیم که بتواند ارزش‌ها را در جایگاه ارزشی خودشان و ضد ارزش‌ها را در همان جایگاه ضد ارزشی در افکار و باورهای مردم حفظ کند. در این تحقیق تغییر ارزش‌ها و علل به عنوان متغیر وابسته و آموزه‌های دینی، قرآن و نهج البلاغه به عنوان متغیر مستقل می‌باشند.

هر کار تحقیقی و پژوهشی در پی رسیدن به اهدافی است و تلاش بر آن است که با بررسی و استفاده از منابعی به اهدافی دست یابد که این اهداف شامل هدفی کلی و اهداف جزئی‌تر می‌باشد که در این رساله تحقیقی عبارت‌اند از:

۱. بررسی معنا و مفهوم امر به معروف و نهی از منکر.

۲. بررسی عوامل خودداری مردم از امر کردن به معروف و نهی از منکر از منظر قرآن کریم و نهج البلاغه.
۳. بررسی علل تغییر ارزش معروف به منکر و منکر به معروف در جامعه اسلامی از منظر قرآن و نهج البلاغه.
۴. بررسی آثار و پیامدهای تغییر ارزش معروف به منکر در جامعه اسلامی از منظر قرآن و نهج البلاغه.

پیشینه بحث

با توجه به جایگاهی که امر به معروف و نهی از منکر در دین مبین اسلام و جامعه اسلامی دارد پژوهش‌های متعددی در این راستا صورت گرفته ولی عمده این پژوهش‌ها در تعریف مفهومی و استناد آیات و روایات انجام شده است. این پژوهش‌ها عبارت‌اند از: کتاب «ده درس پیرامون امر به معروف و نهی از منکر» تألیف محسن قرائتی. این اثر به بررسی مراتب و شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر با استفاده از روایات پرداخته است. در این پژوهش ضمن ارائه تعریفی از امر به معروف و نهی از منکر و مصادیق مهم آن‌ها، اهمیت و جایگاه آن در اسلام بیان شده و فلسفه امر و نهی در اصلاح امور اجتماعی بررسی گردیده است. نگارنده منکرات را بسط داده و انواع منکرات اخلاقی، اعتقادی، اقتصادی، عبادی، فرهنگی، اجتماعی، اداری، سیاسی، خانوادگی و بهداشتی را برشمرده است. وی عوامل موفقیت در اجرای امر به معروف و نهی از منکر و شرایط آن را بیان کرده و مراتب و راه‌های صحیح امر و نهی زبانی و عملی را بررسی نموده است. کتاب «مهم‌ترین واجب فراموش شده» تألیف آیت الله ابراهیم امینی. امر به معروف و نهی از منکر، فریضه بسیار حیاتی و تأثیرگذار در منظومه معارف اسلامی و عامل اصلی در ترویج و تحکیم واجبات دیگر است. همه انبیا و اولیا و صالحان، به ویژه پیامبر اسلام و ائمه معصومین (ع) آیین یکتاپرستی و حق‌مداری را با امر به نیکی‌ها و نهی از بدی‌ها ترویج می‌کردند. فصل‌های این کتاب شامل جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در اسلام، شناخت معروف و منکر، شرایط امر به معروف و نهی از منکر، و مراتب امر به معروف و نهی از منکر.

پایان نامه «پژوهشی پیرامون امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه نهج البلاغه حضرت علی(ع)» نوشته مصطفی ادیب.

در این اثر به بررسی آثار، شرایط و لوازم امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه و حکم شرعی این پدیده در موارد مختلف پرداخته شده است. این تحقیق در شش فصل سامان یافته است. فصل اول به بیان ارزش و اهمیت امر به معروف و نهی از منکر و فصل دوم به طرح دوازده آیه مشهور درباره امر به معروف و نهی از منکر و تفسیر و شرح آن‌ها اختصاص یافته است. نویسندگان در فصول بعدی ضمن تعریف امر به معروف و نهی از منکر، به بررسی سیر امر به معروف و نهی از منکر از ابتدای شرع مقدس اسلام و تحقق عملی آن در جامعه با عنوان دایره حسبه و نیز آثار فقهی و روایی حول این مسأله پرداخته است.

آسیب شناسی علل عدم موفقیت در اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر مسؤولیت همگانی و متقابل در جامعه اسلامی است و احیای روح امر به معروف و نهی از منکر ضامن سعادت و پیشرفت و توسعه و ترقی و تکامل و فلاح است. بررسی کارنامه دولت و ملت در عصر پس از پیروزی انقلاب اسلامی، برای شناسایی چالش‌ها و مشکلات و موانع و اقدام در جهت رفع آن‌ها ضرورت دارد.

احیاء و اجرای امر به معروف و نهی از منکر، از دو طرف با مشکلات و موانع گوناگون مواجه است، زیرا امر و مأمور در وضعیت مطلوب قرار ندارند. از یک طرف عوامل متعددی وجود دارد که دولت و ملت را از امر به معروف و نهی از منکر باز می‌دارد و باعث کوتاهی و سستی در انجام وظیفه می‌گردد و سرانجام موجبات ترک امر به معروف و نهی از منکر را فراهم می‌سازد، و از طرف دیگر در مخاطبان امر به معروف و نهی از منکر نیز موانعی برای پذیرش امر به معروف و نهی از منکر وجود دارد و افراد و اقشار مختلف به دلایل گوناگون امر به معروف و نهی از منکر را نمی‌پذیرند و اقدامات و تلاش‌های آمران به معروف و ناهیان از منکر بی اثر می‌گردد. از این رو باید عوامل بازدارنده از امر به معروف و نهی از منکر، و موانع و علل عدم قبول امر به معروف و نهی از منکر را شناخت و ریشه‌یابی نمود و راه احیا و اجرای امر به معروف و نهی از منکر و گسترش و توسعه آن

را گشود و موانع فرهنگ سازی دینی را برطرف ساخت. برخی مشکلات و چالش‌های امر و مأمور و ناهی و منهی عنه، مشترک است و در هر دو بخش نیز مشکلات و موانع ویژه‌ای حاکم است. این پژوهش در راستای بررسی و شناسایی و تحلیل «علل عدم قبول امر به معروف و نهی از منکر در جامعه» گام برمی‌دارد و از این مسیر به احیا و انجام امر به معروف و نهی از منکر می‌پردازد.

در واکاوی علل عدم قبول امر به معروف و نهی از منکر روشن می‌شود برخی از این علل به گویینده ارتباط دارد و برخی در ارتباط با شنونده است. این پژوهش در بررسی علل عدم قبول آنچه را که به رفتار و گفتار گوینده و شخصیت امر به معروف و ناهی از منکر می‌رسد بررسی می‌کند و آنچه را که در جامعه مانع پویایی و کارآمدی امر به معروف است و موجب عدم قبول امر به معروف و نهی از منکر می‌گردد خواهد پرداخت.

علل کلی

امام صادق (ع) فرموده‌اند: «العامل علی غیر بصیره کالسائر علی غیر الطریق ولا یزیده سرعة السیر من الطریق إلا بعداً» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۰۶): مجری و عامل بی‌بصیرت مثل کسی است که بر بی‌راهه و کژراهه می‌رود و شتاب و سرعت سیر او، جز بر دوری‌اش از راه اصلی و راست نمی‌افزاید!

خطر ورود ناآگاهان به حوزه اجرای امر به معروف و نهی از منکر، آنقدر جدی و چالش برانگیز است که *امام خمینی* (باز داشتن این افراد از امر به معروف و نهی از منکر را واجب می‌شمارند و در تبیین شرط معرفت می‌نویسند: «لو امر بالمعروف أو نهی عن المنکر فی مورد لا یجوز له یجب علی غیره نهیه عنهما» (امام خمینی، ۱۳۶۳: ۴۲۸): اگر کسی امر به معروف و نهی از منکر کند در موردی که برایش جایز نیست، بر دیگری واجب است او را از امر و نهی باز دارد و نهی از منکر نماید.

شهید مطهری (در یادداشت خود درباره اثر اقدامات جاهلان نوشته است: «در اثر ناآگاهی ما مردم احیاناً نهی از منکر به صورت منکر بزرگ در آمده است. همانطور که درباره آزادی گفته شده است ای آزادی چه جنایت‌ها به نام تو نشد، باید گفت ای نهی از منکر چه منکرانی که به نام تو نشد» (مطهری، ۱۳۸۵: ۲۵۰).

بسیاری از مقاومت‌های اجتماعی در برابر آمران به معروف و ناهیان از منکر، ریشه در اقدامات جاهلانه و فاقد معرفت و بصیرت برخی از مجریان دارد. کسی که از مفهوم و دایره گسترده معروف و منکر و مصادیق آن اطلاعات دقیقی ندارد، امکان دارد معروف را منکر بداند و منکر را معروف بشمارد و به صحنه اجرا وارد گردد و سخنانش با عکس‌العمل و اثر متقابل مواجه شود و شکست بخورد. جهل عامل ناکارآمدی و بی‌اثر شدن و ترک و انزوای امر به معروف و نهی از منکر می‌گردد. ناآگاهی و ضعف در معرفت و بصیرت باعث شده است برخی شنوندگان و مخاطبان امر به معروف و نهی از منکر تحت تأثیر گویندگان قرار نگیرند و مشکلات و چالش‌ها افزایش یابد.

نداشتن برنامه

توفیق در امر به معروف و نهی از منکر نیازمند برنامه‌ریزی و طرح و نقشه عملیاتی و منطق و خردورزی است. امر به معروف و نهی از منکر واجب تعبدی نیست، بلکه واجب توصلی است (خمینی، ۱۳۶۳: ۴۲۷). شهید مطهری درباره فلسفه این نظریه می‌گوید: «غیر تعبدی بودن امر به معروف، به خاطر این است که هر دردی دوایی دارد و باید با نقشه عمل شود و به هر حال در اینجا نباید چشم بسته بود» (مطهری، ۱۳۸۵: ۲۵۱). وی بر مکانیسم و منطق تأکید دارد و می‌نویسد: «برنامه عملی برای مبارزه با منکرات لازم است. باید منطق وارد امر به معروف و نهی از منکر بشود» (همان: ۲۵۰ و ۲۵۱).

فقدان تدبیر عملی و عدم بکارگیری نیروی عقل و تفکر، مانع کارآمدی امر به معروف و نهی از منکر و موجب عدم پذیرش آن می‌گردد.

امیر مؤمنان / امام علی (ع) در ارتباط با پیوند و کارکرد عقل و تدبیر فرموده‌اند: «أدل شیء علی غزارة التعقل حسن التدبیر» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۴۲۹)؛ بالاترین خیر و بهترین دلیل بر بسیاری عقل هر انسان، تدبیر نیکوی او است. در بیان دیگر فرموده‌اند: «لا عقل کالتدبیر» (همان: ۳۴۷)؛ هیچ عقلی مانند تدبیر نیست.

امیر مؤمنان / امام علی (ع) فرموده‌اند: «من ساء تدبیره بطل تقدیره» (همان: ۲۱۶). هر کس تدبیر او بد باشد تقدیر او باطل شود. «سبب التدبیر سوء التدبیر» (همان: ۱۲۶). بدی تدبیر سبب هلاکت و نابودی است. «من ساء تدبیره تعجل تدمیره» (همان: ۱۸۷). هر کس تدبیرش بد باشد در هلاک گردانیدنش شتاب شود. در بیان دیگر سوء تدبیر را

دلیل و عامل ادبار و پشت کردن مردم به انسان و برنامه‌اش اعلام نموده و فرموده‌اند: «یستدل علی الادبار بأربع: سوء التدبیر...» (همان: ۴۴۹). بر ادبار و پشت کردن به چهار چیز دلیل آورده می‌شود: بدی تدبیر... در تنظیم برنامه و نقشه و تدبیر باید با خردمندان و اندیشمندان و متخصصان باایمان و باتقوا مشورت شود تا تدبیر نیک و زیبا سودمند فراهم گردد چون مشاوران گمراه و ضعیف و فاسد، تدبیر را باطل می‌کنند.

عدم رعایت مراتب

امر به معروف و نهی از منکر دارای سه مرتبه قلبی و زبانی و عملی است اگر مقصود با مرتبه قلبی حاصل شود نوبت به مرحله بعدی نمی‌رسد (محقق حلی، ۱۴۰۳: ۳۴۳)؛ (شهید اول، ۱۳۴۸: ۱۶۵؛ شهید ثانی، بی تا: ۴۱۷؛ صاحب جواهر، ۱۹۸۱: ۳۷۸؛ خوئی، ۱۴۰۹: ۳۷۹؛ امام خمینی درباره لزوم رعایت مراتب نوشته‌اند: «فإنَّ لهما مراتباً لا یجوز التعدی عن مرتبة إلى الأخری مع حصول المطلوب من المرتبة الدانیة بل مع احتمالها» (امام خمینی، ۱۳۶۳: ۴۳۷)؛ برای امر به معروف و نهی از منکر مراتبی است؛ حصول مطلوب در مرتبه پایین‌تر بلکه با احتمال حصول مطلوب با مرحله آسان‌تر، تعدی به مرحله دیگر جایز نیست. ایشان در پی یادآوری اقسام و نمونه‌های امر به معروف و نهی از منکر قلبی، اقتصار و اکتفا به مرتبه قلبی و بلکه اکتفای به درجه آسان‌تر و پایین‌تر در مرتبه قلبی را با احتمال اثر و رفع منکر، واجب دانسته و ورود به درجه بالاتر را غیر جایز شمرده‌اند (همان). در بحث از مرتبه زبانی نوشته‌اند: اگر یقین دارد مقصود با مرتبه اول (قلبی) تحقق نمی‌یابد، نوبت به مرتبه دوم می‌رسد در صورتی که احتمال بدهد امر به معروف و نهی از منکر زبانی اثر دارد. در ادامه تبیین مرتبه لسانی فرموده‌اند: «لو احتمال حصول المطلوب بالوعظ والإرشاد والقول اللین یجب ذلک ولا یجوز التعدی عنه» (همان: ۴۳۸)؛ اگر حصول مطلوب با وعظ و ارشاد و سخن نرم احتمال دارد، همان واجب است و ورود به مرتبه بعدی و تجاوز از این مرحله جایز نمی‌باشد. در بررسی مرتبه سوم و انکار عملی و یدی نیز چنین هشدار داده‌اند: اگر بداند یا اطمینان پیدا کند که مطلوب با دو مرتبه قلبی و لسانی حاصل نمی‌گردد، ورود به مرتب سوم واجب می‌شود که اعمال قدرت است و در این مرتبه نیز مراعات إلا یسر فالأیسر لازم می‌باشد (همان: ۴۴۰).

یکی از موانع پذیرش اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر، عدم رعایت مراتب آن از سوی آمران و ناهیان و ورود آنان به مرتبه دوم یا سوم با یقین یا گمان و احتمال رسیدن به هدف در مرتبه نخستین و اقسام و نمادهای آن است.

تناقض در گفتار و رفتار

گرچه «عدالت» و «عمل» از شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر نیست (خمینی، ۱۳۶۳، ج ۱: ۴۳۶)، اما «تبلیغ عملی» بزرگ‌ترین و شریف‌ترین و لطیف‌ترین و تأثیرگذارترین نوع امر به معروف و نهی از منکر است (همان: ۴۴۲). ناآراستگی امر به آن چه به آن امر می‌کند و عدم پیراستگی ناهی از آنچه دیگران را از آن باز می‌دارد، مانع موفقیت و عامل عدم پذیرش است. /امام سجاد چنین فردی را منافق نامیده و به /بوحمره ثمالی فرموده‌اند: «المنافق ینهی و لا ینتهی و یأمر بما لا یأتی» (حر عاملی، ۱۴۰۳: ۴۱۹) منافق نهی می‌کند از چیزی که خود از آن دوری نمی‌نماید و امر می‌کند به آنچه خود انجام نمی‌دهد.

امیر مؤمنان /امام علی راه اصلاح افراد را رفتار و گفتار زیبا دانسته و دستور داده‌اند: «اصلح المسیء بحسن فعالک و دل علی الخیر بجمیل مقالک» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۱۸۲): بدکار را با رفتار نیکت اصلاح کن و با گفتار زیبایت به سوی خیر راهنمایی بنما. /امام صادق (ع) درباره دعوت عملی فرموده‌اند: «کونوا دعاة الناس بالخیر بغیر ألسنتکم لیروا منکم الاجتهاد والصدق والورع» (کلینی رازی، ۱۴۰۱: ۱۰۵). مردم را با غیر زبان به خوبی فرا بخوانید تا در شما عمل و کوشش و راستی و صداقت و ورع مشاهده کنند. در حدیث دیگر فرموده‌اند: «رحم الله قوماً کانوا سراجاً ومناراً وکانوا دعاة إلینا بأعمالهم ومجهود طاقتهم» (حرانی، ۱۳۵۴: ۳۰۱): خداوند آن جمعیت را رحمت کند که چراغ و مناره هدایت‌اند و مردم را با اعمال و نهایت توانشان به سوی ما فرا می‌خوانند.

تعارض آشکار و پنهان میان گفتار و رفتار و ناهماهنگی بین قلب و زبان آمران و ناهیان، نقش برجسته‌ای در عدم پذیرش امر به معروف و نهی از منکر دارد. /امام صادق فرموده‌اند: «إن العالم إذا لم یعمل بعلمه زلت موعظته عن القلوب، کما یزل المطر عن

الصفاء» (کلینی رازی، ۱۴۰۱: ۴۴): هرگاه عالم به علمش عمل نکند، اثر موعظه‌اش از دل‌ها زایل می‌گردد آنچنان که باران از روی سنگ صاف می‌لغزد.

ناتوانی در اقناع مخاطب

بلاغت و روانی سخن جهت فهمیدن مخاطب و هضم نمودن کلام، و درستی اسناد و مدارک برای قانع شدن وی، پذیرش امر به معروف و نهی از منکر را آسان می‌سازد. ناتوانی آمر و ناهی از استدلال و برهان و از گفتار و رفتار آرامش بخش و بیدار کننده، موجب عدم پذیرش سخنان وی می‌گردد.

شایسته است سخنان آمر و ناهی توان نفوذ در دل مخاطب و جلب اعتماد و جذب وی و بازآفرینی و پرورش و هدایت وی را دارا باشد. معروف حقیقتی است که دل‌ها با آن انس می‌گیرد و آرامش می‌یابد. ترتیب «مقایس اللغة» در وجه تسمیه معروف نوشته است: «المعروف سمی بذلك لأن النفوس تسکن إليه» (ابن فارس، ۱۳۸۷: ۶۳۸)؛ معروف را معروف نامیده‌اند چون دل‌ها با آن آرامش می‌یابد. «أقرب الموارد» نیز نوشته است: «المعروف ضد المنکر وهو کل ما تعرفه النفس من الخیر وتطمئن إليه» (خوری شرتونی، بی تا: ۷۶۸)؛ معروف ضد منکر است و هر چیزی است که نفس انسان آن را خیر می‌شناسد و با آن اطمینان و آرامش می‌یابد. چپنش محتوا و روش گوینده، در اقناع مخاطب و آرامش وی و پذیرش و قبول فوری مؤثر است.

انسان با سخنان کوتاه و گویا و رسا و بجا و مناسب و پر معنی و آمیخته با منطق، به هدف می‌رسد. امام صادق فرموده‌اند: «لیست البلاغة بحدة اللسان ولا بكثرة الهذیان ولكنها أصابة المعنى وقصد الحجة» (حرانی، ۱۳۵۴: ۳۱۲): بلاغت به تندی زبان و پرت و پلاگویی بسیار نیست، بلکه بلاغت رساندن معنا و آوردن دلیل و برهان درست است. در حدیث دیگر فرموده‌اند: «ثلاث فیهن البلاغة: التقرب من معنی البغیة والتباعد من حشو الكلام والدلالة بالقلیل علی الكثير» (همان: ۳۱۷): بلاغت در سه چیز است: نزدیک شدن به معنای مورد نظر، دوری کردن از گفتار حشو و زاید، و رساندن معنای زیاد با عبارت کم. آمر و ناهی باید راه نفوذ در مخاطب را بیابد و حقیقت را به وی بفهماند و حجت را تمام کند. امام علی (ع) درباره قدرت و نیروی استدلال فرموده‌اند: «قوة سلطان الحجة

اعظم من قوة سلطان القدرة» (تمیمی آمدی، بی تا: ۵۰۸). نیروی دارنده حجت و استدلال بیش تر از نیروی دارنده قدرت است. همچنین درباره سخن محکم فرموده‌اند: «أحسن القول السداد» (همان: ۳۷۴): نیکوترین سخن، سخن درست و راست و خردمندانه و محکم است.

خسیس بودن

پول خرج کردن و انفاق و اطعام و مواسات و همکاری مالی و جود و بخشش و کرم و سخاوت، راز توفیق در امر به معروف و نهی از منکر است. امام علی درباره آثار سخاوت فرموده‌اند: «السخاء يزرع المحبة» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۸۲): سخاوت محبت را در دل‌ها می‌نشاند. «السخاء يثمر الصفاء» (همان: ۱۹۸): سخاوت صفا را نتیجه می‌دهد. «السخاء يكسب الحمد» (همان: ۲۷۴): سخاوت ستایش را برمی‌انگیزد و کسب می‌کند. «سبب السيادة السخاء» (همان: ۱۲۲): سخاوت سبب سرور و بزرگی و آقای است. خسیس بودن و بخل و بی‌سخاوتی، از موانع محبت و نفوذ و پیشرفت و سیادت و اثربخشی است.

کن بلانچارد (*Ken Blanchard*) آمریکایی که کتاب‌هایش به بیست و پنج زبان ترجمه شده و پانزده میلیون دلار فروش داشته است، کتابی با عنوان سخاوت رمز موفقیت نوشته و راه تبلیغ مسیحیت را نشان داده است.

سرمایه‌گذاری در اجرای امر به معروف و نهی از منکر، بهترین سرمایه‌گذاری است و با تأمین هزینه‌های لازم برای آن از سوی دولت و ملت و با انفاق و هزینه نمودن ثروت در راه احیا و اجرای امر به معروف و نهی از منکر بسیاری از موانع و چالش‌های اجتماعی از بین می‌رود (بلانچارد، ۱۳۸۵: ۳۲۴).

خشونت

از دیدگاه اسلام آدم بد وجود ندارد و انسان‌ها بر فطرت توحیدی آفریده شده‌اند و امکان تربیت و سعادت و آراستگی به فضایل و پیراستگی از رذایل برای همه انسان‌ها وجود دارد. فقط آدم بیمار وجود دارد و برخی انسان‌ها بیماری‌های روحی و روانی پیدا

می‌کنند و برای بهداشت روانی و سلامت آنان باید کوشش کرد. از منظر اسلام اهل معصیت قابل ترحم‌اند. امام علی چنین هشدار داده‌اند: «إنما ینبغی لأهل العصمة والمصنوع إلیهم فی السلامة، أن یرحموا أهل الذنوب و المعصية» (نهج البلاغه، خطبه ۱۴۰): سزاوار است کسانی که گناه ندارند و اهل عصمت‌اند و از سلامت دینی برخوردارند، به گناهکاران و اهل معصیت ترحم نمایند. شهید مطهری درباره این خطبه می‌نویسد: «این خطبه گرچه در مقام نهی از غیبت است، اما یک اصل کلی را ذکر می‌کند و آن اینکه اهل معصیت قابل ترحم‌اند باید انسان بر بیچارگی و ضعف آن‌ها رحمت آورد. همانطور که یک بیمار گرفتار، رحمت انسان‌ها را بر می‌انگیزد یک گناهکار هم بیمار و گرفتار و قابل ترحم است... شرط مصلح این است که انگیزه‌اش رحمت باشد نه عناد» (مطهری، ۱۳۸۵: ۲۴۲).

خشونت ضد لینت است (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴: ۴۵۷). «قول لین» و رفق و مدارا روش راهبردی اثرگذاری بر گناهکاران و متذکر شدن آنان است. /میر مؤمنان /امام علی در تبیین اثر لینت فرموده‌اند: «ألن کنفک وتواضع لله یرفعک» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۱۹۶). جانب خود را نرم گردان و به مردم مهربانی کن و برای خدا فروتنی نما، خداوند تو را بلند گرداند و رفعت دهد. در بیان دیگر فرموده‌اند: «ألن کنفک فانّ من یلن کنفه یرفعه من قومه المحبّة» (همان: ۲۰۲): جانب خود را نرم گردان و مهربانی نما، زیرا هر کس جانب خود را نرم گرداند، محبت قومش نسبت به او پایدار و دائمی شود. مطابق این حدیث علوی اثر لینت و نرمی، محبت دائمی در بین قوم است و قومش او را همواره و همیشه دوست می‌دارند، پس راه جذب و نفوذ و اثرگذاری نرمی و مهربانی است. در حدیث دیگر وجوب و ثبوت محبت را اثر لینت دانسته و فرموده‌اند: «من لانت عریکته وجبت محبته» (همان: ۲۳۸): هر کس خوی او نرم باشد محبت و دوست داشتن او واجب و ثابت گردد و در دل‌ها قرار گیرد.

شهید مطهری آمران به معروف و ناهیان از منکر را از لعن و نفرین و عصبیت جاهلانه و خشونت باز می‌دارد و درباره روش اجرای دو مرتبه قلبی و زبانی می‌گوید: «در مرحله قلبی و ضمیر، ما باید علاقه‌مند و مخلص و با فکر و حاج آقا نقشه باشیم. در مرحله زبان باید منطق روشنگرانه داشته باشیم نه اوامر تحکم‌آمیز که خطر فراوان دارد و

مشمئزکننده است و حداقل این است که بی اثر است... جنجال و هوچی گری و زورگویی عمل نیست» (مطهری، ۱۳۸۵: ۲۵۲).

عدم درک نیازها

بی توجهی به دردها و رنج‌ها و نیازها و مشکلات مخاطب و رها ساختن وی در غم و غصه‌ها و اندوه نیازهایش، موجب بی توجهی متقابل وی به امر به معروف و نهی از منکر می‌گردد. برآورده ساختن حاجت انسان‌ها و مشکل‌گشایی از آن‌ها، فرصت مناسبی برای پذیرش امر به معروف و نهی از منکر است.

امام حسین (ع) فرموده‌اند: «اعلموا أن حوائج الناس إلیکم من نعم الله علیکم فلا تملوا النعم فتحول إلی غیرکم» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۲۸): بدانید حوائج و نیازهای مردم به شما، از نعمت‌های خداوند بر شماست پس از نعمت‌ها اندوهگین و افسرده مباشید و این نعمت‌ها بر شما ناگوار و سخت نباشد که به دیگران انتقال می‌یابد. چشم‌پوشی از شرایط و ویژگی‌های مخاطب و غفلت از وضعیت جسمی و روحی و توانایی‌های وی، و برخورد مکانیکی با موجود مختار آزاد، موجب کاهش آثار امر به معروف و نهی از منکر می‌گردد.

شیوه‌های تاکتیکی

در جهان کنونی، رفتار انسان در قالب فناوری رفتار و مهندسی ژنتیک شکل یافته و زندگی اخلاقی بشر در اثر تزلزل نظام‌های ارزشی و انحلال مبانی مقدسات، مورد تهدید قرار گرفته و انسان با بحران‌های گوناگون اخلاقی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و معرفت دینی مواجه شده است (یوسفیان، ۱۳۸۶: ۲۸). مسائل ذکر شده از یک سو معلول گناهان و رفتارهای ناصواب خلاف فطرت بوده و از سوی دیگر محصول بی توجهی افراد به حقوق فطری خویش در امر و نهی شرعی نسبت به گناهان و خطاهای دیگران است (بسیج، ۱۳۸۹: ۲۲). راه‌گریز از این بحران‌ها، روی آوردن عمیق و عاشقانه به روش‌های تربیتی اسلام و قرآن است که سعادت دنیا و آخرت انسان را تأمین می‌کند. از جمله این روش‌ها، می‌توان به «امر به معروف و نهی از منکر» اشاره نمود که روشی اصلاحی برای زندگی فردی و اجتماعی است؛ بدین معنا که جامعه را به مسیر درست هدایت می‌کند تا

در راه رسیدن به اهداف آرمانی و انسانی، دچار انحراف نشود؛ به عبارت دیگر، سیستمی هشداردهنده است که همیشه انسان را از لغزش و خطا بر حذر می‌دارد و راه را از بیراهه متمایز می‌سازد؛ البته قابل توجه است که استفاده از این شیوه و عمل می‌تواند به روش‌های گوناگون و به اقتضای وضعیت جوامع و به تناسب معروف و منکر، اعمال شود و در صورت پیوند یافتن با فرهنگ عمومی، اثرات محسوسی را از خود بر جای بگذارد (شرف الدین، ۱۳۸۸: ۶۳). همچنین /امام خمینی(ره) در باب این فریضه فرموده‌اند: «امر به معروف و نهی از منکر از والاترین و شریف‌ترین واجبات هستند و به وسیله آن‌ها دیگر واجبات بر پا می‌شوند» (موسوی خمینی، ۱۳۸۵: ۲۸۵).

آثار و برکات فردی امر به معروف و نهی از منکر

شامل برکات دنیوی و برکات اخروی می‌باشد که مختصراً به آن‌ها اشاره می‌شود.

الف. برکات دنیوی

۱. سلامتی دین و دنیا

آمران معروف و ناهیان از منکر با اقدام به چنین کاری از سلامتی دین و دنیا برخوردار می‌شوند چنانکه حضرت علی(ع) سه خصلت را ویژه آنان دانست و فرمود: «امر به معروف کند و خود نیز بدان عمل کند؛ نهی از منکر کند و خود هم گرد آن نگردد؛ نگهبان حدود خداوند بزرگ باشد» (آشتیانی، ۱۳۸۴: ۴۴۰). بر این اساس حضرت علی(ع) در نامه ۳۱ به فرزندش /امام حسن فرمود: «امر به معروف کن تا اهل معروف باشی همانگونه که هر کس لباس می‌شوید، دست خودش نیز پاک می‌شود» و در جائی دیگر از این نامه می‌فرماید: «به نیکی‌ها امر کن و خود نیکوکار باش، و با دست و زبان بدی‌ها را انکار کن و بکوش تا از بدکاران دور باشی و در راه خدا آنگونه که شایسته است تلاش کن، و هرگز سرزنش ملامتگران تو را از تلاش در راه خدا باز ندارد».

۲. نصرت الهی

کسی که امر به معروف و نهی از منکر می‌کند، از مأمورانی محسوب می‌شود که بدون تردید، خداوند نیروهای خویش را یاری او خواهد فرستاد. در این باره /امام محمد باقر(ع)

می‌فرماید: «امر به معروف و نهی از منکر دو آفریده‌ای هستند که هر کس آن‌ها را یاری کند خدا یاری‌اش می‌کند و هر کس آن دو را تنها گذارد، خدا تنهایش می‌گذارد» (حر عاملی، ۱۴۱۴: ۳۹۸).

۳. نجات از بلا

آمرین به معروف و ناهین از منکر از عذاب و بلاهایی که احیاناً گریبانگیر گناهکاران و فاسدان می‌شود در امان خواهند ماند. قرآن کریم در آیه ۱۶۵ سوره اعراف می‌فرماید: «پس چون آنچه را که به آنان تذکر داده شده بود، فراموش کردند، ما نهی کنندگان از بدی را نجات دادیم و کسانی را که فسق، می‌ورزیدند، به عذاب زیانبار گرفتار کردیم». لذا امر به معروف و نهی از منکر کنید تا بلا بر شما مسلط نشود، این کلام صالحان و مقربان درگاه الهی است که ما باید بدان توجه و عمل نمائیم تا از بلا و عذاب الهی و دنیوی در امان باشیم. خداوند به واسطه اینکه فریضه امر به معروف مهم بوده در قرآن اول به ما انسان‌ها فرمود: «همدیگر را امر به معروف کنید تا از بلا و عذاب در امان باشید». کدام معروف؟ معروف‌هایی که در آیات متعدد قرآن به کرات بعد از کلمه امر به معروف و نهی از منکر آمده مثل نماز، روزه، حج، انفاق، احسان و نیکی به پدر و مادر و امر به خوبی‌ها و نهی از بدی‌ها و... بنابراین کسی که در عرصه امر به معروف و نهی از منکر تلاش می‌کند خلیفه خدا و رسول او خواهد بود.

ب. آثار و برکات اخروی امر به معروف و نهی از منکر

۱. خشنودی خداوند

هر فردی از افراد جامعه اسلامی چنانچه یکی از فرایض بزرگ، مثل امر به معروف و نهی از منکر را انجام دهد خداوند را خشنود خواهد کرد و هر کسی بستگان خویش را به اجرای احکام الهی و داشته باشد پروردگار از او راضی خواهد بود و قطعاً مورد عفو و رحمت الهی قرار خواهد گرفت خوشا به حال آن دسته‌ای که در این عرصه وارد شده و گوی سبقت را از دیگری ربوده باشند.

۲. فلاح و رستگاری و بهشت برای آمران

با توجه و عنایت به آیات و روایات، آنانی که برای خدا امر به معروف و نهی از منکر کنند از جمله مؤمنانی خواهند بود که قرآن کریم وعده کرد (واولئک هم المفلحون): «آنان رستگارانند» و آنان را از آتش دوزخ رهایی خواهد داد و سرانجام آمران به معروف و ناهیان از منکر بهشت برین است. حضرت امام صادق (ع) در این باره می‌فرماید: «بهشت را دربی است به نام درب معروف که جز اهل معروف از آن وارد نمی‌شوند» (حر عاملی، ۱۴۱۴: ۵۲۹).

پیامدهای ترک امر به معروف و نهی از منکر

هر مسائلی از احکام اسلامی در جای خود اهمیت ویژه و منحصر به فردی دارد و عدم انجام آن نیز در دین خلل وارد می‌کند. قرآن کریم در آیه ۷۹ سوره مائده کسانی که نهی از منکر را انجام نمی‌دادند و کار زشتی که دیگران انجام می‌دادند، نهی نمی‌کردند چه بد کاری می‌کردند. سرزنش فرمود و به عنوان یک امر ناشایست قلمداد شد. حضرت علی (ع) نیز در این باره می‌فرماید: «روا نیست برای چشم مؤمن که معصیت خدا را مشاهده کند مگر اینکه قبل از بر هم زدن چشم، آن را تغییر دهد» (مجلسی، ۱۴۰۴: ۷۷).

الف. پیامدهای فردی

۱. تضعیف ایمان

در حدیثی می‌خوانیم؛ «کسی که در برابر خوبی‌ها و بدی‌ها بی تفاوت است، مرده‌ای است که در میان زنده‌ها نفس می‌کشد» (تهذیب الاحکام، ج ۶: ۱۸۱). سکوت در برابر گناه نتیجه‌ای جز خسارت ندارد. قرآن کریم در آیه ۲۵۱ سوره بقره می‌فرماید: «اگر گروهی از مردم جلو فتنه و فساد دیگران را نگیرند، همه زمین به فساد کشیده می‌شود». ترک امر به معروف و نهی از منکر رفته رفته انسان را نسبت به دستورات الهی سست و بی اعتقاد خواهد کرد. فردی مشاهده کند دیگران به راحتی احکام الهی را زیر پا می‌گذارند هیچ گونه عکس‌العملی در قبال کار ناشایست او از خود نشان ندهد کم کم نسبت به شیوع محرمات الهی در جامعه بی تفاوت می‌شود و جامعه دچار ضعف ایمانی و اعتقادی می‌شود که نتیجه‌ای جز تباه و نابودی انسان نخواهد داشت.

شرکت در گناه

یکی دیگر از پیامدهای منفی ترک امر به معروف و نهی از منکر، شریک شدن در گناه دیگران است. وقتی فرد بزهکار در جامعه مشاهده می‌کند که کسی در مقابل رفتار هنجار شکنانه او در اجتماعی انسانی توجهی نمی‌کند. این احساس در او زنده می‌شود که کار او صحیح است و در انجام محرمات الهی جرأت پیدا می‌کند لذا سکوت فرد نشان شریک بودن در گناه اوست گاهی اوقات سکوت در برابر گناه نشانه رضایت است بر اساس آیات و روایات، این گونه افراد شریک گناهکار محسوب می‌شوند.

۳. ترس

برخی از افراد می‌ترسند که مشتری و خرید آنان کم شود و یا دوستان خود را از دست بدهند یا به حرف آنان بی‌اعتنائی نشود امر به معروف و نهی از منکر را ترک می‌کنند در حالی که حضرت علی(ع) در بند چهارم حکمت ۳۷۴ نهج البلاغه چنین می‌فرماید: «همانا امر به معروف و نهی از منکر نه اجلی(مرگ) را نزدیک می‌کند، نه از مقدار روزی می‌کاهد».

ب. پیامدهای اجتماعی

از آنجایی که فلسفه اصلی امر به معروف و نهی از منکر ایجاد آثار مثبت در جامعه اسلامی است حضور در این عرصه حساسیت و تعهد نسبت به ارزش‌های اسلام و انقلاب و بیمه کردن این نهضت و نظام است این دو فرضیه مظلوم یاور می‌طلبند و انقلاب به زبان و بازوهای قدرتمندی نیاز دارد که دلسوز باشند لذا ترک آن نیز آثار منفی مخربی در بعد اجتماعی در جامعه به جای می‌گذارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

۱. اپیدمی شدن مفسد اجتماعی و تبدیل منکر به معروف

هر گناهی وسیله‌ای برای گناه دیگر می‌شود اگر انسان مراقب رفتار و حرکات خود و دیگران نباشد و به خود و دیگران فریاد نزد این گناه سرچشمه انواع خلاف‌های دیگر می‌شود و مجموعه رفتارهای اجتماعی افراد اخلاق عمومی آن جامعه را به وجود می‌آورد و هیچ فردی را نمی‌توان جدای از جامعه دانست و رفتار او نیز بی‌تأثیر از محیط نیست.

اگر رفتارهای شایسته در جامعه زیاد باشد اثرات مثبت در جامعه دارد، و بر عکس اگر در جامعه هنجار شکنی و منکرات فراوان باشد و نهی از منکر نیز توسط افراد آن جامعه صورت نگیرد آثار منفی ترک امر به معروف و نهی از منکر زیاد خواهد شد، و به تدریج کارهای زشت و قبیح جای خود را با کارهای خوب عوض می‌کند و به عنوان معروف مطرح می‌شود و میل افراد به انجام کارهای ضد اخلاقی زیاد می‌شود و سرانجام جامعه اسلامی سرشار از فساد و بی بند و باری می‌شود و امر به معروف و نهی از منکر متروک می‌ماند و ارزش‌ها به ضد ارزش‌ها تبدیل می‌شود. جامعه در جهل و گمراهی قرار می‌گیرد. تنها راه نجات بشر امر به معروف و نهی از منکر است.

۲. تسلط اشرار

یکی از مهم‌ترین آثار شوم ترک امر به معروف و نهی از منکر تسلط اشرار بر جان و مال و ناموس مردم خواهد شد به طوری که حضرت علی(ع) در نامه ۴۷ نهج البلاغه فرمود: «امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید که خداوند اشرار را حاکم بر امورتان خواهد کرد و ناله‌ها و دعا‌های شما دیگر اثر نخواهد داشت». بدین صورت انسان‌های پاک و مؤمن در جامعه منزوی خواهند شد و ناهلان و نامحرمان بر مؤمنان مسلط می‌شوند. اگر می‌خواهیم به این بلا گرفتار نشویم باید به این فرمایش امام محمد باقر(ع) توجه و عنایت نمائیم که می‌فرماید: «امر به معروف و نهی از منکر را پیامبران و روش صالحان است». فریضه بزرگی که به سبب آن فرایض بر پا، راه‌ها امن، کسب‌ها حلال، مظالم(به صاحبانش) بازگردانده، زمین آباد، حق از دشمنان گرفته می‌شود و امر(حکومت) تحکیم می‌یابد.

نتیجه بحث

امر به معروف و نهی از منکر، به منزله بخشی از سیاست‌های نظارتی و کنترلی دین مبین اسلام برای برقراری نظم عمومی در جامعه اسلامی، نقش محوری و مهمی را در افزایش التزام همگانی به رعایت ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته شده اجتماعی ایفا می‌کند. تحقق این مهم و بهره‌گیری از این ظرفیت، مستلزم سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، نهادسازی و تمهید مقدمات و شرایط لازم اجرایی است.

رفاه طلبی، ترس از ضررهای مالی و جانی، طمع و واگذاری مسئولیت بر عهده دیگران از علل خودداری مردم از امر کردن به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی می باشد.

نزول عذاب الهی، رواج بی بند و باری در جامعه، مشارکت در گناه معصیتکاران از آثار و پیامدهای تغییر ارزشی معروف به منکر در جامعه اسلامی می باشد.

نظام تعلیم و تربیت که از عوامل و کارگزاران مهم جامعه پذیری و اجتماعی شدن محسوب می شود، نقش بسیار مهم و بی بدیلی را در انتقال فرهنگ، تقویت ارزش ها و هنجارها و به طور کلی بسترسازی مناسب برای اجرایی شدن این فریضه در سطوح مختلف حیات اجتماعی ایفا می کند.

کتابنامه

قرآن مجید.

نهج البلاغه.

ابن فارس بن زکریا، ابوالحسن احمد. ۱۳۸۷ش، **ترتیب مقایس اللغة**، تحقیق و ضبط عبدالسلام محمد هارون، ترتیب و تنقیح علی عسگری و حیدر مسجدی، قم: مرکز دراسات الحوزة والجامعة. آشتیانی، جلال الدین. ۱۳۸۴ش، **شرح غرر الحکم**، چاپ ششم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران. آمدی، عبدالواحد. ۱۳۸۵ش، **غرر الحکم**، ترجمه محمدعلی انصاری، بی جا: مؤسسه انتشاراتی امام عصر (عج).

بلانچارد، کن. ۱۳۸۵ش، **سخاوت رمز موفقیت**، ترجمه عطیه رفیعی، چاپ اول، تهران: لیوسا. الحرّانی، ابومحمد حسن بن علی بن حسین بن شعبه. ۱۳۵۴ش، **تحف العقول عن آل الرسول**، ترجمه احمد نجفی، چاپ اول، تهران: انتشارات علمیه اسلامی.

حلی، ابوالقاسم نجم‌الدین جعفر بن حسن (محقق حلی). ۱۴۰۳ق، **شرایع الاسلام فی مسایل الحلال والحرام**، چاپ دوم، بیروت: دار الأضواء.

راغب اصفهانی، حسین بن محمد. بی تا، **مفردات ألفاظ القرآن**، تحقیق: محمد سید گیلانی، بیروت: دار المعرفة.

شهید اول. ۱۳۷۲ش، **لمعه**، تحقیق علی‌رضا فیض و علی مهذب، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.

شیخ طوسی، بوجعفر محمد بن حسن بن علی بن حسن. ۱۳۶۴ش، **تهذیب الأحکام فی شرح المقنعة للشيخ المفيد رضوان الله عليه**، تهران: بی تا.

شیخ مفید، محمد بن محمد. بی تا، **المقنعة**، چاپ دوم، قم: مؤسسه النشر الاسلامی. طباطبایی، سیدمحمدحسین. ۱۳۷۴ش، **ترجمه المیزان**، ترجمه محمدباقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

طباطبایی، سیدمحمدحسین. ۱۳۸۶ش، **تفسیر المیزان**، قم: انتشارات اسلامی. العاملی، شیخ حرّ. ۱۴۱۴ق، **وسایل الشیعة**، تحقیق مؤسسه آل البيت لإحياء التراث، چاپ دوم، قم: مؤسسه آل البيت.

کلینی، محمد بن یعقوب. ۱۴۰۱ق، **الكافی**، تصحیح و تعلیق: علی‌اکبر غفاری، چاپ چهارم، بیروت: دار الصعب- دار التعارف.

مجلسی، محمدباقر. ۱۴۰۴ق، **بحار الأنوار**، چاپ چهارم، بیروت: مؤسسه الوفاء.

مرکز تحقیقات اسلامی سپاه. ۱۳۷۲ش، امر به معروف و نهی از منکر، چاپ دوم، تهران: بسیج پاسداران.

مطهری، مرتضی. ۱۳۸۵ش، عدل الهی، تهران: صدرا.

مکارم شیرازی، ناصر. ۱۳۷۷ش، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الاسلامیه.

الموسوی الخوئی، ابوالقاسم. ۱۴۰۹ق، منهاج الصالحین، چاپ بیست و یکم، بی‌جا: بی‌نا.

موسوی خمینی، روح اله. ۱۳۶۳ش/۱۴۰۴ق، تحریر الوسیلة، قم: دفتر انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه.

نجفی، محمدحسن. جواهر الکلام فی شرح شرایع الأحکام، تحقیق و تعلیق عباس قوچانی، چاپ هفتم، بیروت: دار احیاء التراث العربی.

یوسفیان، نعمت اله. ۱۳۸۶ش، تربیت دینی، چاپ اول، قم: زمزم هدایت.

مقالات

بسیج، احمدرضا. ۱۳۸۹ش، «امر به معروف و نهی از منکر و حقوق شهروندی»، معرفت، شماره ۱۵۱، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره).

شرف‌الدین، حسین. ۱۳۸۸ش، «نقش رسانه‌های جمعی در گسترش امر به معروف و نهی از منکر»، دوفصلنامه الهیات اجتماعی، سال اول، شماره ۱، قم، مؤسسه شیعه شناسی.

Bibliography

Holy Quran.

Nahj Al-Balaghah.

Ibn Faris bin Zakaria, Abul-Hassan Ahmed. 2008, Arrangement of Language Scales, Editing and Controlling Abd al-Salam Muhammad Harun, Arranging and Editing Ali Asgari and Haider Masjedi, Qom: Center for Seminary and University Studies.

Ashtiani, Jalaluddin. 2005, Sharh Gharar al-Hakam, Tehran: Daneshgah publications, Tehran.

Amidi, Abdul Wahed. 2006, Gharar al-Hakam, translated by Muhammad Ali Ansari: The Ansharate Institute of Imam Asr

Al-Harrani, Abu Muhammad Hassan bin Ali bin Hussein bin Shuba. 1354 A.S., Tahf Al-Aqoul on the authority of the Messenger, translated by Ahmad Najafi, Tehran: Islamic scholarly publications.

Helli, Abu al-Qasim Najm al-Din Jaafar bin Hassan, 1403 BC, The Laws of Islam in Issues of Halal and Haram, Beirut: Dar Al-Adwaa.

- Ragheb Isfahani, Hussein bin Mohammed. The Vocabulary of Holy Quran, Investigated by: Muhammad Syed Gilani, Beirut: House of Knowledge.
- First Martyr. 1993, Lama'a, Edited by Ali Reza Faiz and Ali Mohdhab, Tehran, Tehran.
- Sheikh Tusi, Bu Jaafar Muhammad bin Hassan bin Ali bin Hassan. 1364 A.M., Tahdheeb al-Ahkam fi Sharh al-Muqna'a by Sheikh al-Mufid, may God be pleased with him, Tehran.
- Sheikh Mufid, Muhammad bin Muhammad. Al Maqna'e, Qom: Institution of Islamic Publishing.
- Tabatabai, Seyyed Mohammad Hossein. 1995, translated by Al-Mizan, translated by Muhammad Baqir Mousavi Hamdani, Qom: Islamic publications book.
- Tabatabai, Seyyed Mohammad Hossein. 2007, Interpretation of the Balance, Qom: Islamic Spreads.
- Al-Amili, Free Sheikh. 1414 A.C., and the means of the Shiites, investigation of the Aal al-Bayt Foundation for the Revival of Heritage, Qom: Aal al-Bayt Foundation.
- Kelly, Muhammad bin Yaqoub. 1401 BC, Al-Kafi, correction and commentary: Ali Akbar Ghafari, Beirut: Dar Al-Sa'b - Dar Al-Tarifa.
- Majlis, Muhammad Baqer. 1404 BC, Bihar Al-Anwar, Beirut: Al-Wafa Foundation.
- Al-Mousawi Al-Khoei, Abu Al-Qasim. 1406 BC, Minhaj As-Salihin, Mousavi Khomeini, Ruhullah. 1404 Editing Al-Wasilah, Qom: Teachers University publications book, Hawza Ilmiyya.
- Najafi, Muhammad Hassan. Jawahir al-Kalam in Explanation of the Laws of Provisions, Edited and Commented by Abbas Quochani, Beirut: House of Revival of Arab Heritage.
- Blanchard, Ken. 2006, Generosity is the key to success, translated by Atieh Rafiei, first edition, Tehran: Liosa Press
- IRGC Islamic Research Center. 1993, Enjoining the good and forbidding the evil, second edition, Tehran: Basij Pasdaran.
- Motahari, Morteza 2006, Divine Justice, Tehran: Sadra.
- Makarem Shirazi, Nasser. 1998, Sample Interpretation, Tehran: Islamic Books House.
- Yousefian, Nematullah. 2007, Religious Education, First Edition, Qom: Zamzam Hedayat.

Articles

- Basij, Ahmad Reza. 2010, "Enjoining the good and forbidding the evil and citizenship rights", Maaref, No. 151, Qom, Imam Khomeini Educational and Research Institute.
- Sharafuddin, Hussein 2009, "The role of mass media in promoting the good and forbidding the bad", Bi-Quarterly Journal of Social Theology, First Year, No. 1, Qom, Institute of Shiite Studies.

Pathology of Rational – Social Principles of Enjoining the Good and Prevention of Vice by emphasizing Holy Quran and hadith

Receiving Date: 21 November,2019

Acceptance Date: 26 February,2020

Roghiyeh Mirzakhani: PhD Candidate, Faculty of Quran Science & Hadith, Islamic Azad University, Hamedan Branch

Ali Hossein Ehteshami: Assistant Professor, Faculty of Quran Science & Hadith, Islamic Azad University, Touyserkan Branch

a.h.ehteshami.47@gmail.com

Corresponding Author: Ali Hossein Ehteshami

Abstract

the present research explains and analyzes the causes and motives of people refusing to implement the enjoining the good and prevention of vice from the perspective of Holy Quran and Nahj al-Balaghah, the pathology of practical methods and the effect of these methods on the correct implementation of the the enjoining the good and prevention of vice, and factors of failure in performing the mentioned duty and analyzing their rational-social foundations. The aims of the research are to study the meaning and concept of the enjoining the good and prevention of vice and to study the factors of people's refusal to the enjoining the good and prevention of vice from the perspective of Holy Quran and Nahj al-Balaghah. The research hypotheses have been: welfare, fear of financial and human losses, greed and delegating responsibility to others are the reasons for people refusing to the enjoining the good and prevention of vice in Islamic society. The method of the research is documentary analysis and has been analyzed qualitatively.

Keywords: good and vice, Islamic society, Quran, Nahj al-Balaghah.